

به نام خدا

فنون مؤثر تدریس و ارزشیابی در دبستان

مولفان :

پریسا صادقلو

علی پالش

کبری محمودی آذر

لیلان نجف زاده

آرزو عزیزیان

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: صادقلو، پریسا، ۱۳۶۹
عنوان و نام پدیدآور: فنون مؤثر تدریس و ارزشیابی در دبستان/ مولفان پریسا صادقلو، علی پالش، کبری محمودی آذر، لیلان نجف زاده، آرزو عزیزیان.
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۲۷ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۹۴۴-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص ۱۲۷-۱۲۲.
موضوع: دبستان - فنون مؤثر تدریس - ارزشیابی
شناسه افزوده: پالش، علی، ۱۳۷۹
شناسه افزوده: محمودی آذر، کبری، ۱۳۶۴
شناسه افزوده: نجف زاده، لیلان، ۱۳۵۵
شناسه افزوده: عزیزیان، آرزو، ۱۳۷۱
رده بندی کنگره: LC۴۷۲۹
رده بندی دیویی: ۳۷۱/۹۱۳۸۳
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۲۳۲۴۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نام کتاب: فنون مؤثر تدریس و ارزشیابی در دبستان
مولفان: پریسا صادقلو - علی پالش - کبری محمودی آذر - لیلان نجف زاده - آرزو عزیزیان
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زبرجد
قیمت: ۱۱۶۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۹۴۴-۲
تلفن مرکز بخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

فهرست مطالب

۷	فصل اول: کلیات.....
۷	آموزش و پرورش.....
۱۰	اهمیت آموزش و پرورش.....
۱۱	اهداف آموزش و پرورش.....
۱۳	مقاطع تحصیلی.....
۱۳	مقطع ابتدایی.....
۱۴	اهمیت مقطع ابتدایی.....
۱۵	اهداف مقطع ابتدایی.....
۱۶	مفهوم یادگیری.....
۱۷	نظریه های یادگیری.....
۱۷	رفتارگرایان.....
۱۸	شناخت گرایی.....
۱۸	ساخت گرایی.....
۱۸	رابطه تدریس و یادگیری.....
۲۱	رویکردهای یاددهی - یادگیری.....
۲۳	نقد رویکرد غیر فعال یا سنتی.....
۲۴	یاددهی - یادگیری با رویکرد فعال.....
۲۹	ویژگی های یاددهی - یادگیری با رویکرد فعال.....
۳۳	فصل دوم: تدریس اثربخش.....
۳۳	تدریس اثر بخش چیست؟.....

۳۵	عوامل موثر در تدریس
۳۸	شاخص های تدریس اثربخش
۴۴	راهکارهای کاربردی
۴۸	جایگاه ابزار کمک آموزشی در تدریس اثربخش
۵۴	لزوم توجه به تفاوت های فردی در کلاس
۵۹	فصل سوم: روش های فعال تدریس
۵۹	مقدمه
۶۲	ویژگی های روش سقراطی
۶۳	فنون پرسش و پاسخ
۶۶	بحث گروهی
۶۶	ویژگی های دروس و محتوای روش بحث گروهی
۶۷	مراحل اجرای روش بحث گروهی
۶۹	اجرای روش بحث گروهی
۶۹	وظایف شاگردان در بحث گروهی
۶۹	نقش معلم در جریان بحث گروهی
۷۱	محاسن روش بحث گروهی
۷۱	محدودیت های روش بحث گروهی
۷۲	امتیازات الگوی ایفای نقش
۷۳	شرکت کنندگان در الگوی ایفای نقش
۷۴	مراحل الگوی ایفای نقش
۷۸	اصول روش اکتشافی در تدریس
۸۰	مزایای روش اکتشافی
۸۰	محدودیت های تدریس اکتشافی

۸۱	راه های حل مساله
۸۳	مزایای روش حل مساله
۸۴	مزایای تدریس پروژه محور
۸۴	اجرای روش تدریس پروژه
۸۷	فصل چهارم: ارزشیابی
۸۷	تعریف ارزشیابی
۸۸	تعریف اندازه گیری
۸۹	تعریف آزمون
۹۰	تعریف آزمودن
۹۰	اهمیت و ضرورت ارزشیابی
۹۲	انواع ارزشیابی
۱۰۰	ارزشیابی کمی و ارزشیابی کیفی
۱۰۰	مقایسه ارزشیابی کمی و کیفی
۱۰۴	ارزشیابی کیفی - توصیفی
۱۰۶	اهداف ارزشیابی توصیفی
۱۰۸	معايب ارزشیابی توصیفی
۱۰۹	ویژگی های ارزشیابی توصیفی
۱۱۶	ابزار ارزشیابی توصیفی
۱۲۵	منابع و مأخذ

فصل اول

کلیات

آموزش و پرورش

از آموزش و پرورش تعاریف زیادی به عمل آمده است. عده ای آن را عمل بار آوردن کودک یا جوان می‌دانند که وسیله قرار می‌گیرد تا جمیع استعدادهای روانی و جسمانی تحت تعلیم گسترش یابد. گروهی معتقدند آموزش و پرورش عملی است که به وسیله بزرگسالان روی خردسالان انجام می‌شود و به عبارت دیگر عملی است که نسل متقدم بر روی نسل متأخر انجام می‌دهد. دسته‌ای آموزش و پرورش را کنش‌های تأثیراتی می‌دانند که در متعلم اعمال می‌شوند تا بدان وسیله در او شناخت‌ها، عادات، ارزش‌ها، روش زندگی و ... بوجود آمده و به او اجازه می‌دهد که از خود فعالیت‌های نهادی را که شخصاً قادر به تحقق آنها نبوده است، بروز دهد. بنابر تعاریف فوق می‌توان گفت که آموزش و پرورش عملی است به منظور تربیت و تکامل روان و جسم، احساسات و عواطف یک فرد، که یک جامعه یا یک گروه اجتماعی سعی دارد بوسیله آن قدرتی را که از طریق یادگیری‌هایش بدست آورد، جهت ادامه حیات فردی و جمعی به اعضای جوان انتقال دهد. این چنین تربیتی لازم است تا موجب شود که فرد با استفاده بهتر از منابع موجود در یک جامعه و تفهیم ارزش‌های واقعی آن به سوی زندگی بهتر در آن جامعه جهت خود و دیگر افراد جامعه سوق داده شود. از این روست که هدف تعلیمات رسمی در یک اجتماع باید ضمن شناخت و شکوفایی استعدادها به حقیقت آنچه که می‌تواند ایده‌آل باشد و آنچه که باید مورد استفاده قرار گیرد، بپردازد.

کوشش‌های تربیتی باید دارای هدفی چون فراهم نمودن تسهیلات ادامه حیات فرد در ارتباط با جمع، متناسب با مکان و زمان، تفهیم مفاهیم ارزش‌ها، پیشرفت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی باشد. مفهوم تعلیم و تربیت در هر جامعه‌ای با نظام اجتماعی آن ارتباط داشته و هدف تربیت در هر جامعه‌ای اختصاص به آن دارد. از این روست که در جوامع

مختلف می‌تواند در مفهوم انتقال دانستنی‌ها، انتقال و تحلیل یادگیری‌ها، یک نیاز انسانی، وسیله حکومت حکام، وسیله منازعه برای تولید و بالاخره وسیله منازعه طبقات اجتماعی محسوب گردد.

نهاد آموزش و پرورش، در هر معنا و مفهومی که بکار رود، می‌تواند وسیله لازمی باشد جهت پیشرفت و تحول در یک جامعه و بخصوص تحولی که در شئون مختلف اجتماعی بکار رفته و سیاست زندگی جمعی را استحکام می‌بخشد. از این روست که تعلیم و تربیت می‌تواند در قالب مفهوم یک نیاز و لازمی بقای هر جامعه‌ای قلمداد شود. عده‌ای از مریبان وظیفه تعلیم و تربیت را انتقال سرمایه تمدنی ذکر کرده‌اند که در اینجا باید این نکته مدنظر مریبان باشد که تنها انتقال این میراث موجب ترقی و توسعه آن نمی‌شود؛ زیرا بسیاری از افکار و نظریات، آداب و رسوم و عقایدی که سال‌ها در میان مردم یک جامعه نفوذ داشته و بوسیله نسل‌ها انتقال یافته‌اند و این افکار و نظریات به همان وضع سابق باقی مانده، بر اعمال مردم حکومت دارند. بنابراین وظیفه تعلیم و تربیت در مقابل میراث فرهنگی یا سرمایه تمدنی نه تنها انتقال آنها از نسلی به نسل دیگر است بلکه کار مهم تعلیم و تربیت یا مربی کمک به افراد در ارزش سنجی این میراث و توسعه آن‌هاست. شاید یکی از عوامل عقب ماندگی کشورهای که در گذشته فرهنگ‌های غنی داشته‌اند همین امر بوده است که آنها فقط به انتقال میراث فرهنگی خود پرداخته‌اند و اقدامی برای ارزش سنجی و توسعه و پیشرفت آن میراث نکرده‌اند. مفهوم کلی آموزش و پرورش فراهم آوردن زمینه‌ها و عوامل مناسب و مساعد برای به فعلیت رساندن و شکوفا کردن همه استعدادهای بالقوه انسان و حرکت تکاملی او به سوی هدف مطلوب (اسلامی) به وسیله برنامه سنجیده و حساب شده است. (ندیمی و بروج، ۱۳۷۲)

سازمان و تشکیلات آموزشی و پرورشی ایران، از ازمه بس دیر تا زمان حال تغییرات و دگرگونی‌های فراوان داشته است. با تغییر حکومت‌ها و سرکار آمدن سلسله‌ای جدید، چهره اجتماع ایران دگرگون شده، در نتیجه زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ملت که‌نسال ایران نیز تغییر یافته است. (عسگریان، ۱۳۷۹)

نظام آموزشی و پرورشی رسمی ایران در واقع از انقلاب مشروطیت و پس از وضع قانون اساسی و متمم آن در سال ۱۳۲۴ قمری به وجود آمده است. تا قبل از انقلاب مشروطیت، آموزش و پرورش در مکتب خانه‌های سنتی ادامه داشت و معلمان آن معمولاً از طریق مراکز دینی و یادگیری فقه و اصول و درس قرآن به نعمت سواد و خواندن و نوشتن دست یافته بودند و آن چه می دانستند با روش سنتی به کودکان و نوجوانان می آموختند. معمولاً دولت و سازمان های دولتی هیچگونه نظارتی بر آنها نداشتند و مواد درسی که بدون یک برنامه مدون تدریس می شد، عبارت بود از خواندن، نوشتن، حساب، سیاق، خط، قرآن و صرف و نحو عربی.

در پی فعالیت های آموزشی مدارس جدید که با سرمایه موسسین ایرانی و خارجی اداره می شد و دولت هیچگونه نظارتی بر آنها نداشت و در دنباله فعالیت های آموزشی مدرسه عالی دارالفنون و نیز تحت تاثیر علاقمندی اولیاء اطفال در جهت آموزشی علوم و فنون به فرزندان خود و تحت اراده و فشار روشنفکران و جراید و بالاخره ضرورت زمان وزارتخانه ای به نام وزارت علوم تاسیس شد. این وزارتخانه مسئولیت آموزش و پرورش فرزندان جامعه از ابتدایی تا عالی را به عهده داشت (گلشن فومنی، ۱۳۷۳).

علی رغم پیدایش مدارس جدید و تحول در امر آموزش و پرورش به خاطر کم توجهی دولت و عدم بودجه کافی و مخالفت بعضی از دانشمندان و بی اطلاعی افراد، تغییر اساسی و فراگیری تا عصر مشروطه در امر آموزش و پرورش حاصل نشد و اگر دقت کنیم هیچگونه قانون زیربنایی تا این زمان مورد تصویب قرار نگرفت. با پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷ ملت ایران که مسلمان و پیرو قرآن و ارزش های الهی آن بودند اندک اندک خود را باز یافتند و با نفی ارزش های ضداسلامی به بررسی و شناخت ارزش های اصیل اسلامی روی آوردند. دانشمندان و علما در تدوین و تبیین و نشان دادن راه های معقول مطلوب تلاشی وافر داشتند و این همه به رهبری مردی وارسته، عاشق حق، دانا و آگاه و مجرب و دردکشیده یعنی حضرت امام (ره) بود. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با توجه به رویکردهای امام که برگرفته از تعالیم عالیه اسلام بود شکل گرفت و در آن صریحاً نسبت

به آموزش و پرورش افراد اشاره شد. آموزش و پرورش تا پایان دوره متوسطه رایگان اعلام شد و اساس کارآموزی بر خودکفایی کشور استقرار گشت. برنامه‌ریزان به طور سریع نسبت به تغییر و ترمیم بعضی مطالب کتب که جنبه حیاتی داشت همت گماشتند و همزمان با آن گروهی دیگر کارهای زیربنایی و اساسی آموزش و پرورش را شروع کردند. (ضمیمه، ۱۳۷۳)

اهمیت آموزش و پرورش

در بیان اهمیت تعلیم و تربیت همان بس که گفته اند تحقق گوهر آدمی منوط به آن است. آدمی اگر مشمول تربیت و تعلیم صحیح و اسلامی قرار گیرد فرشته خود می‌شود و در غیر اینصورت به مرحله بهائم نزول می‌کند. هدف از خلقت هر موجود تحقق کمال است. اداره زندگی کودک و رفع احتیاجات اولیه اش لازم ولی ناکافی است و باید استفاده از این فرصت در کودکی و نوجوانی به او کمک کرد تا برای زندگی مبتنی بر استقلال اخلاقی که ارزش حیاتش بسته به کیفیت آن است، آمادگی پیدا کند. چون کارآیی آدمی در دوره زندگی اجتماعی بستگی دارد به این که تا چه حد در کودکی و نوجوانی توانسته است از پرتو تعلیم و تربیت صحیح بهره مند شود و به حقیقت وجود خویش پی ببرد، تا راه رسیدن به کمال را در بقیه عمر خویش هموار سازد. آدمی فقط به دست افراد تربیت شده نوع خود تربیت می‌شود و کودکان و نوجوانان تحت تاثیر رفتار تربیتی بزرگان می‌توانند آنان را احساس و درک کرده و در بسیاری از موارد آنان را ارزشیابی کنند.

تربیت در آدمی خاصیت تراکمی دارد. هنگامی که کسی تربیت شده باشد، تاثیر تربیت فقط به او محدود نمی‌شود بلکه ممکن است تربیت آن فرد، خانواده و حتی قبیله ای را تحت تاثیر قرار دهد. به عبارت دیگر تاثیر تربیت در آدمی می‌تواند مثبت باشد یا منفی، این تاثیر تعادل است. لذا برای داشتن یک جامعه مطلوب افراد آن جامعه باید از الگوهایی اسلامی در آموزش و پرورش بهره گیرند. انسان با استفاده از توانایی‌های بالقوه‌ای که در خود دارد و امکاناتی که جامعه در اختیار او قرار می‌دهد و نیز در اثر تربیت و تعلیم اسلامی می‌تواند حقیقت وجود خود را بشناسد و به مرحله ادراک متحولات و به حد تمییز قبیح از

جمیل برسد و به یاری اندیشه و از روی اراده، ممدوح اختیار کند تا به کمال آدمی که هدف نهایی تعلیم و تربیت آدمی است، برسد. (شکوهی، ۱۳۷۲)

اهداف آموزش و پرورش

بر اساس آیه شریفه «و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون» هدف آموزش و پرورش در جمهوری اسلامی ایران پرورشی عبد صالح است و برای تحقق این آرمان اهداف اساسی زیر مورد توجه قرار می‌گیرد:

- اهداف ایمانی و اخلاقی
- اهداف فرهنگی
- اهداف خانوادگی
- اهداف سیاسی
- اهداف دفاعی و نظامی
- اهداف اقتصادی (شریعتمداری، ۱۳۷۴)

دلیل وجودی هر نظام آموزشی، تحقق بخشیدن به اهداف آن نظام است. معمولاً برای هر آموزش و پرورشی در هر موقعیتی اهداف متفاوتی وجود دارند که اکثراً با یکدیگر در حال رقابت است. از آن جا که نیل به اهداف آموزش و پرورش به وسیله افراد با گروه‌های معدودی میسر نیست، بنابراین باید در جستجوی منابع و مآخذ معتبری باشیم. بدین منظور نظریات و دیدگاه‌های دانشمندان علوم مختلف در این زمینه را بشرح زیر ارائه می‌دهیم:

۱. جامعه شناسان

جامعه شناسان و سایر افراد علاقمند به مسائل و مشکلات جامعه معتقدند اطلاعاتی که در نتیجه تجزیه و تحلیل مسائل جامعه حاضر حاصل می‌شود باید منبع اصلی انتخاب اهداف آموزش و پرورش قرار گیرند. به نظر ایشان مدرسه که یک نهاد اجتماعی است به منظور کمک به کودکان و جوانان در مواجهه با مسائل جدی زندگی در جامعه به وجود آمده است. بنابراین قبلاً باید مشکلات اجتماعی مشخص شوند، سپس اهداف آموزش و پرورش بر

اساس آن مشکلات چنان پیش بینی و تعیین شوند که بتوانند معلومات، مهارت‌ها و شیوه‌های رفتار لازم برای مقابله با مشکلات اجتماعی را در محصلان به وجود آورند.

۲. فیلسوفان تربیتی

فیلسوفان تربیتی عقیده دارند که ارزش‌های اساسی زندگی به وسیله آموزش و پرورش از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شوند. این گروه مدرسه را عامل اصلی انتقال ارزش‌های اساسی می‌دانند و باور دارند که این ارزش‌ها در نتیجه مطالعات عمیق فلسفی مشخص می‌شوند و بدین لحاظ از نظر فیلسوفان تربیتی، فلسفه آموزش و پرورش منبع اصلی تعیین هدف‌ها هستند. زیرا فلسفه آموزش و پرورش مشخص می‌کند که این ارزش‌های اساسی چه هستند و چگونه این ارزش‌ها باید راهنمای اهداف آموزش و پرورش باشند.

۳. سیاستمداران

سیاستمداران را عقیده بر این است که امر تعلیم و تربیت مستقل از سیاست نمی‌تواند باشد. بنابراین نوع سیاست و حکومت و دولت نیز باید تعیین کننده نوع اهداف آموزش و پرورش در مقاطع مختلف تحصیلی باشند. این گروه تاکید دارند که سیاست بیشترین تاثیر را در تعیین اهداف آموزش و پرورش دارد و حکومت نیز در تعیین ارزش‌های این اهداف دخالت مستقیم دارند. به طور کلی می‌توان گفت در تعلیم و تربیت برای تعیین اهداف اکثر صاحب‌نظران تربیتی منابع زیر را همواره در نظر می‌گیرند:

- نیازهای یادگیرنده
- نیازهای جامعه
- ساخت دانش یا ماهیت مطالب درسی

گذشته از فلسفه حاکم بر جامعه و یا ارزش‌های متداول در جامعه و همچنین از روان‌شناسی تربیتی نیز به عنوان ملاک برای انتخاب اهداف تربیتی می‌توان استفاده کرد. اما از دیدگاه اسلام و مکاتب الهی، وحی منشاء اولیه و ملاک اصلی تعیین و انتخاب اهداف تربیتی است. (ندیمی و بروج، ۱۳۷۲)

مقاطع تحصیلی

نظام آموزشی ایران شامل کودکان، دبستان، دبیرستان، موسسات عالی و دانشگاه‌هاست. در واقع می‌توان آموزش رسمی ایران را به شرح زیر توضیح داد:

الف: آموزش پیش از تحصیلات دانشگاهی به چهار بخش چون: آموزش آمادگی، آموزش ابتدایی، آموزش راهنمایی و آموزش متوسطه تقسیم می‌شود. آموزش آمادگی که به مدت یک سال طول می‌کشد، کودکان ۵ ساله را شامل می‌شود. آموزش ابتدایی که مدت ۶ سال طول می‌کشد، کودکان را از سن ۶ سالگی شامل می‌شود. آموزش راهنمایی تحصیلی (متوسطه اول) که مدت ۳ سال طول می‌کشد بعد از پایان دوره ابتدایی آغاز می‌شود. آموزش ابتدایی و راهنمایی با هم آموزشی عمومی را تشکیل می‌دهند. آموزش متوسطه دوم هم به مدت ۳ سال طول می‌کشد (عسگریان، ۱۳۷۹).

مقطع ابتدایی

با آغاز هفتمین سال زندگی دوره جدید پیشرفت‌های اجتماعی کودک آغاز می‌شود. در این مرحله از زندگی، کودک با ورود به دنیای آموزشگاهی، زیر پوشش نوعی از زندگی قرار می‌گیرد. به طوری که روان‌شناسان معتقدند با شروع هفت سالگی دوره کودکی بزرگ آغاز می‌شود. دوره ای که طی آن کودک با تاثیر بیشتر از محیط، سعی دارد فرد را در قالبی بزرگ قرار دهد. هر چند او نمی‌تواند مفاهیم خود را مثل بزرگسالان بیان کند ولی سعی می‌کند تا خود را مثل بزرگسالان بسازد (عسگریان، ۱۳۷۹).

معذک، هنوز نباید رابطه کودک با محیط خانواده به یکباره قطع شود. محیط شبانه روزی برای کودک در این مرحله مناسب نیست. کودک در این دوره هنوز به محبت خانوادگی و مواظبت و تشویق و دلجویی نیاز دارد و محیط شبانه روزی پاسخگوی این احتیاجات نیست. خانه و مدرسه در این مرحله از نظر فراهم ساختن شرایط مناسب رشد، مکمل یکدیگرند و هر یک از آنها از نظر تاثیر تربیتی نقش خاصی ایفا می‌کنند. زیرا روابط کودک و اطرافیانش در این دو محیط متفاوت است. روابط در خانه فردی تر و عاطفی تر و در مدرسه جمعی تر و منطقی تر است. (شکوهی، ۱۳۷۲)